

УДК 811.111'373

Строченко Л.В.

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «КОШТОВНЕ КАМІННЯ» В АНГЛОМОВНИХ ФОЛЬКЛОРНИХ ТВОРАХ

Стаття присвячена дослідженню особливостей функціонування конститuentів лексико-семантичного поля «коштовне каміння» в англомовних народних баладах та казках. Визначено поняття лексико-семантичного поля та проаналізовано прямі та переносні випадки вживань номінацій коштовного каміння у досліджених творах.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, номінація, балада, казка.

Строченко Л.В. Функционирование лексико-семантического поля «драгоценные камни» в англоязычных фольклорных произведениях. Статья посвящена исследованию особенностей функционирования конститuentов лексико-семантического поля «драгоценные камни» в английских народных баладах и сказках. Определено понятие лексико-семантического поля и проанализированы прямые и переносные случаи употребления номинаций драгоценных камней в исследованных произведениях.

Ключевые слова: лексико-семантическое поле, номинация, баллада, сказка.

Strochenko L.V. The functioning of the lexical semantic field “precious stones” in the English folklore. The article is dedicated to the investigation of the lexical semantic field “precious stones” in English folk ballads and fairy tales. The notion of lexical semantic field has been determined and cases of direct and transferred usage of precious stones nominations in the given texts have been analyzed.

Key words: lexical semantic field, nomination, ballad, fairy tale.

Представники структурного напряму лінгвістики розглядають мову як багаторівневу систему, яка включає взаємопов'язані та взаємообумовлені дискретні елементи, що об'єднуються у підсистеми, які, в свою чергу, базуються на парадигматичних, синтагматичних та епідигматичних відношеннях [2, 260; 1, 98].

Одним із проявів парадигматичних відношень у лексиці є лексико-семантичне поле (далі – ЛСП) [8, 380; 1, 99]. Серед досліджених ЛСП наразі можна відзначити, зокрема, поле «дім» [4] на матеріалі російської мови, поля «рух», «мислення», «говоріння» [2] в українській мові, поля «тваринництво» [1], «мистецтво» [6], «жестикуляція» [5] на матеріалі англійської мови та ін.

Водночас недостатньо дослідженою залишається так звана конкретна лексика, до якої належать і розглянуті нами конститuentи ЛСП «коштовне каміння» в англійській мові, що й обумовлює актуальність даної роботи.

Власне лексико-семантичне поле визначається у сучасному мовознавстві як сукупність лексичних одиниць, які об'єднані спільністю змісту та відображають поняттєву, предметну або функціональну подібність позначуваних явищ [8, 380; 2, 265; 1, 99]. Для ЛСП постулюється наявність спільної семантичної ознаки, яка об'єднує всі одиниці поля та зазвичай виражається лексемою з узагальнюючим значенням [8, 380] – у нашому випадку – словосполученням *precious stone* (коштовне каміння).

Мета даної роботи полягає у вивченні особливостей функціонування конститuentів ЛСП «коштовне каміння» в англomовній фольклорній поезії та прозі.

Матеріалом дослідження слугувала вибірка із збірок англійських народних балад і казок.

На матеріалі проаналізованих фольклорних віршованих творів було виокремлено 6 номінацій коштовного каміння, які вживаються 24 рази у даних текстах, а саме: *pearl, diamond, gem, amber, coral, jet*. Найчастотнішою номінацією є н.о. *pearl* (перлина) – вона зареєстрована в половині всіх слововжитків вибірки і зустрічається 12 разів.

Аналіз всіх зафіксованих прикладів вжитку назв коштовного каміння дає змогу зробити висновок, що у переважній більшості випадків – 16 – досліджувані номінації мають переносне значення. Слід зазначити, що метафоричне вживання даних номінацій базується на двох ознаках коштовного каміння. Так, у портретному описові людини актуалізується сема кольору дорогоцінного каміння, як, наприклад, у наступному порівнянні вуст з коралом:

“*O cherry, cherry was her cheek,
And golden was her hair,
And coral, coral was her lips,
None might with her compare*” (10, 206).

Як бачимо, назва коштовного каміння *coral* вжита у метафоричному сенсі. Синтаксичний прийом повтору та фонетичний прийом алітерації: “*coral, coral was her lips*” підсилюють експресивність усього опису дівчини.

Виконаний аналіз показує, що за допомогою номінацій коштовного каміння у фольклорних творах може описуватися зовнішність не лише людини, а й птаха, як, наприклад, у наведеному нижче описові півня, в якому його гребінець за кольором порівнюється з коралом, хвіст з гагатом, а очі – з бурштином:

“*I have a gentle cock,
Comen he is of great;
His comb is of red coral,
His tail is of jet...
His comb is of red coral,
His tail is of inde...*”

*His eyes are of crystal,
Locked (set) all in **amber***” (12, 66).

Цікавою є та особливість порівнянь, що їх ми спостерігаємо у даному вірші, яка стосується семантичних сфер, з котрих добираються образи та референти порівнянь. Референтом в даному випадку виступає півень, домашній птах, добре відомий пересічному носію англійської мови. А порівнюється цей прозаїчний, буденний референт із дорогоцінним камінням, тобто чимось значно більш екзотичним і рідкісним. В результаті опис набуває надзвичайної яскравості і виразності.

Ще одним прикладом вживання номінацій коштовного каміння у переносному значенні є елегія “*Pearl*”, в якій йдеться про загибель дитини.

*“On the little rise where my **pearl** rolled away,
The fairest flowers formed a screen...”* (12, 57).

Як зазначають укладачі *The Northon Anthology of Poetry*, загибла дочка автора порівнюється у даній елегії з *перлиною*. За допомогою цієї метафори розкривається ставлення невідомого автора елегії до його дитини. В середньовічній культурній традиції перлина виступала символом чистоти та коштовності. Таким чином, коштовність є другою ознакою, яка актуалізується при переносному вживанні назв відповідного каміння.

Слід зазначити, що одним із завдань даного розділу дослідження є визначення закономірностей порівняння та опису певних об’єктів за допомогою номінацій коштовного каміння, вжитих у переносному значенні.

Аналіз усіх випадків вживань назв коштовного каміння в усіх досліджених творах дає змогу визначити декілька парадигм образів, тобто інваріантів певної групи поетичних образів, що складається з двох смислів, пов’язаних відношенням ототожнення: референта і образу, або, в термінах Н.В. Павлович, лівого елемента (того, що ототожнюється з чимось) і правого елемента (того, з чим відбувається ототожнення) [3, 11]. У свою чергу лівий та правий елементи парадигми є інваріантами певних лексичних рядів [там само]. Згідно з цим, на матеріалі використаних у нашому дослідженні фольклорних поетичних творів виділяємо такі парадигми образів, як «людина – коштовне каміння» (10 випадків), «птах – коштовне каміння» (4 випадки) і «вуста – коштовне каміння» (2 випадки).

Що ж стосується вживання номінацій дорогоцінного каміння у народній поезії у прямому значенні, то у 8 випадках вони позначають різні коштовності та прикраси, наприклад:

*“You could not see her yellow hair,
For the strings of **pearls** were twisted there”* (10, 28);
*“She next brought a shirt of the softest silk,
Well wrought with **pearls** abound the band”* (10, 108).

Із цих контекстів читач розуміє, що в давнину перлини використовувались як прикраса, що впліталась у зачіску, як оздоблення одягу тощо.

Слід також зазначити, що в народних баладах зустрічається назва прикраси *diamond ring* (каблучка з діамантом) – як традиційного символу заручин, наприклад:

“...How we changed the rings from our fingers?

*For yours was of the good red gold, / But mine of the **diamond** fine*” (10, 204);

“She’s given him a gay gold ring,

*With seven bright **diamonds** set therein.*

*As long’s these **diamonds** keep their hue,*

Ye’ll know I am a lover true... ” (10, 230).

Герої цих балад дарують один одному каблучки з діамантами, що слугує перш за все знаком закоханості та обіцянки належати тільки своєму обранцю. Домінуючим у такому дарунку є не стільки його коштовність як така, скільки його символічний смисл. (Пор. це зі значенням фразеологізму *diamonds are forever*). Таким чином, бачимо, що функціонування назв коштовного каміння у прямому значенні (ювелірні вироби, прикраси з каміння) може бути двох різновидів: власне наочне зображення прикрас (це стосується перлів) і символічне позначення кохання, вірності тощо (дарування каблучки з діамантом).

Отже, аналіз функціонування конститuentів ЛСП «коштовне каміння» у досліджених фольклорних творах показав, що у більшості випадків номінації дорогоцінних мінералів застосовуються у описові людини як в прямому значенні (зазначення прикрас і символічної дії з ними), так і в переносному (наприклад, порівняння вуст з коралами). У портретних описах на перший план виходить кольорова характеристика коштовного каміння, тоді як його коштовність актуалізується для розкриття ставлення автора до певної людини взагалі, тобто для підкреслення її важливості, винятковості та цінності.

Казка – це малий епічний жанр, корені якого сягають в усну народну творчість. В основу казки покладено вигадані, фантастичні чи авантюрні події; кінцівка є переважно оптимістичною: добро перемагає зло [7, 282].

Слід зазначити, що художні закони, за якими будується фольклорний твір, в тому числі і казка, завжди мають яскраво виражений відбиток психологічних, культурних рис, самого типу мислення народу [там само, 89], що і зумовило вибір саме народних казок як частини матеріалу нашого дослідження.

Як відомо, казки поділяються на три жанрові різновиди (групи): 1) казки про тварин; 2) фантастично-чародійні казки; 3) соціально-побутові казки [там само, 283].

Відповідно до даної класифікації більшість зазначених вище казок належать до другого типу, тобто є чародійно-фантастичними.

Загалом була виокремлена суцільна вибірка із 10 номінацій коштовного каміння, що зустрічаються у даних текстах 21 раз. Як і в фольклорній поезії, найбільш частотними є н.о. *diamond* та *pearl* – 7 і 6 випадків вживання відповідно.

Констатуємо своєрідний антропоцентризм використання даних номінацій у зазначених творах. За їх допомогою описуються різноманітні предмети, пов'язані з побутом людини. Сюди ми відносимо і позначення різноманітних прикрас, коштовностей, що їх носить людина, наприклад, *перли*: “...her beautiful golden hair that was all set with milk-white **pearls**” (11, 212), або *каблучка з діамантом*: “...and gave him in sign of betrothal a **diamond** ring of purest water” (11, 13). Слід зазначити, що назва даної прикраси як символу та невід'ємного атрибуту заручин і весілля зафіксована нами також і у фольклорних поетичних джерелах.

Людина здавна прикрашала коштовним камінням не тільки себе та свій одяг, а й предмети, які її оточували. Важливе місце серед них відводилося зброї. Тож не дивно, що номінації дорогоцінного каміння використовуються у досліджених творах для опису меча: “...a magic sword, the like of which for beauty he had never seen, the belt being beset with **jasper** and **sapphire** stones” (11, 15). Коштовні мінерали використовувались також і для прикрашення інтер'єру, наприклад:

“And the arches met in the middle of the roof where hung, by a golden chain, an immense lamp made of a hollowed **pearl**, white and translucent. And in the middle of this lamp was a mighty **carbuncle**, blood-red, that kept spinning round and round, shedding its light to the very ends of the huge hall, which thus seemed to be filled with the shining of the setting sun (11, 202).

Казкова тональність опису закритого простору створюється передусім акцентуванням величезних розмірів приміщення (*immense, mighty, huge*), надприродно великих розмірів дорогоцінних каменів: *перлина*, що слугує люстрою, *карбункул*, який є джерелом освітлення. Напружена і загадкова атмосфера цієї зали підсилюється мерехтінням криваво-червоного світла від *карбункула*, який постійно обертається, від чого найвіддаленіші куточки приміщення спалахують наче від променів сонця, що сідає за обрій.

У вищевказаних прикладах актуалізуються семи коштовності та використання дорогоцінного каміння у виготовленні прикрас.

Крім цього, на матеріалах досліджуваних казок було виявлено два випадки вживання номінацій коштовного каміння в переносному значенні, а саме:

“She obeyed, and the tears ran down her cheeks, and filled her apron with **diamonds**” (11, 245);

“...so being part free he tore his long locks of **amber**-coloured hair from his head and wound them round his arms instead of gauntlets” (11, 14).

Н.о. *diamond* та *amber-coloured* в даних реченнях є прикладом метафори, що в першому випадку базується на схожості блиску та прозорості *діаманта* та сльози (однією із семем лексеми *diamond* є: "a glittering particle or point of frost etc" (9, 393), а в другому реченні – на кольоровій схожості білого волосся і *бурштину*: "amber – a fossilized resin from extinct trees, usually translucent and yellow; a honey yellow colour" (9, 41).

Таким чином, у проаналізованих народних казках можна виділити лише дві парадигми образів, а саме: «сльози – коштовне каміння», «волосся – коштовне каміння», які знову ж таки, як і використання прямих номінацій мінералів, мають антропоцентричну спрямованість.

Якщо порівнювати відповідні дані, отримані нами при аналізові поетичних фольклорних творів, то можна зробити висновок, що у віршованій формі народної творчості образні парадигми із використанням назв дорогоцінного каміння зустрічаються частіше, ніж у прозовій, та застосовуються для опису не тільки людини, а й інших об'єктів природного світу.

Насамкінець наводимо повний перелік зафіксованих номінацій коштовного каміння із загальною кількістю їх вжитку у фольклорних прозових джерелах.

Якщо порівнювати дані, наведені у Таблиці 1, можна зробити висновок, що 4 н.о. є спільними для даних джерел, а саме: *diamond*, *pearl*, які є водночас і найчастотнішими за вжитком, а також *amber* та *gem*. В Таблиці 1 вони наведені жирним шрифтом. Основна ж різниця між прозовими та поетичними творами полягає у особливостях застосування цих номінацій.

Таблиця 1
Номінації коштовного каміння в англомовних фольклорних творах

№	н.о	народні балади	народні казки	загалом
1	pearl	12	6	18
2	diamond	5	7	12
3	gem	1	1	2
4	amber	1	1	2
5	coral	4	-	4
6	ruby	-	1	1
7	sapphire	-	1	1
8	emerald	-	1	1
9	jet	1	-	1
10	carbuncle	-	1	1
11	jasper	-	1	1
12	topaz	-	1	1
	у цілому	24	21	45

Так, поетичні фольклорні твори характеризуються більш образним вживанням назв коштовного каміння, які використовуються як для опису зовнішності людини, підкреслення її цінності, так і для зображення природних об'єктів, тоді як у прозових народних творах прями та переносні номінації коштовного каміння застосовується виключно для опису людини та речей її побуту – прикрас, зброї, інтер'єру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кобозева И.М. Лингвистическая семантика. – М.: Эдиториал УРСС, 2000. – 352 с.
2. Кочерган М.П. Загальне мовознавство. – К.: Видавничий центр «Академія», 2003. – 464 с.
3. Павлович Н.В. Язык образов. Парадигмы образов в русском поэтическом языке. – М.: РАН, Институт русского языка, 1995. – 491 с.
4. Полевые структуры в системе языка / Под ред. З.Д. Поповой. – Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1989. – 200 с.
5. Попик И.П. Семантическое поле „жестикуляция” в англоязычной художественной прозе // Записки з романо-германської філології. – Одеса: Латстар, 2002. – Випуск 12. – С. 146-153.
6. Суродейкіна Т.В. Концептуальна та мовна модель семантичного поля мистецтва в англійській та українській мові // Мовні і концептуальні картини світу: Збірник наукових праць. – К.: Логос, 2001. – №5. – С. 221-223.
7. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів. – К.: Вища школа, 1985. – 360 с.
8. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – 2-е изд., дополненное – М.: Большая Российская Энциклопедия, 2002. – 709 с.
9. Oxford English Reference Dictionary. – Second Edition. – Oxford – New York, 1996. – 1765 p.
10. Английские народные баллады. – СПб.: Лань, 1997. – 256 с.
11. English Fairy Tales. – London: Wordsworth Classics, 1994.- 256 p.
12. The Northon Anthology of Poetry / Ed. by M. Ferguson, M. J. Salter, J. Stallworthy. – 4th ed. – New York – London: W.W. Northon & Company, 1996. – 1998 p.